

ב"ה מרחשון ה'תשס"ח

תיקון יהודי – כיצד?

שלוש תשובות אפשריות

'לתקן את העולם' - כך דברו פעם. ותיקונו של עולם שב אלינו עם הרנסנס של תורת הסוד ועולם התיקון שלה. 'תיקון ישראלי' היה שם קוד לפעילות ביום הזיכרון לרבין השנה.

- משהו על התיקון היהודי.

התיקון היהודי מצוי ב'תשובה'. התשובה היא חידוש הגותי ומנגנון דתי וחברתי מורכב. כדי לבחון את דרך פעילותו נזדקק למקור תלמודי ולפרשנויות שונות הנלוות אליו.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פ/ב

היכי דמי בעל תשובה?

אמר רב יהודה: כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה.

מחוי רב יהודה באותה אשה, באותו פרק, באותו מקום...

מה עומד במרכז הסוגיה? איזו תופעה מבקש התלמוד לבחון ולהגדיר?

מה המשמעות של ההתנסות החוזרת בעבירה [או באופן יותר מדויק בנסיבות העבירה]?

מה החשיבות של התנאים הדומים [כולם ביחד וכל אחד לחוד] עליהם מצביע רב יהודה?

שימו לב כיצד מנסח הרמב"ם את אלו הכללים בהלכות תשובה שלו.

רמב"ם יד החזקה - הלכות תשובה פרק ב

(א) אי זו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו

ופירש ולא עשה מפני התשובה - לא מיראה ולא מכשלון כה.

כיצד? הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה

ובכח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה.

הוא ששלמה אמר וזכור את בוראיך בימי בחורותיך.

ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה - אף

על פי שאינה תשובה מעולה - מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל

ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין, שנאמר: עד

אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבנו העבים אחר הגשם - שהוא

יום המיתה. מכלל: שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו:

מהם שלושה השינויים המרכזיים שבין סוגיית התלמוד לבין דברי הרמב"ם?

מדוע לפי הרמב"ם זו 'תשובה גמורה'? - מה מגדיר את איכותה של התשובה?

איך נגדיר את 'התיקון' של הרמב"ם?

Comment [1a]: חסידות אשכנז

היא חוג דתי שהתפתח אצל יהודי אשכנז במחצית השנייה של המאה ה-12 ובמאה ה-13.

האישיות המרכזית בתנועה זו הוא רבי יהודה החסיד [נפטר 1217], ספרו הידוע הוא ספר חסידים המכיל הלכות מנהגים ודעות ומשקף במידה רבה חלק נכבד מעולמם של חסידי אשכנז.

גישה אחרת אנו מוצאים אצל חסידי אשכנז. הם יוצרים [חושפים] רבדים שונים של תיקון [סוגים שונים של תשובה]. מצאו את הרלוונטי לדין שלנו.

ספר חסידים עמוד 39

ארבעה פעמים כתוב תשובה בפרשה "אתם נצבים", כנגד ד' שמות תשובה: תשובה הבאה, תשובת הכתוב, תשובת הגדר, תשובת המשקל. תשובה הבאה פירוש, שאם העבירה הזאת באה לידו שימנע עצמו מלעשותה עוד. תשובת הכתוב: שיחמיר עליו ויעשה בעצמו דין כאשר כתוב בתורה. תשובת הגדר פירוש שיגדור עצמו מכל דברים שמביאים לידי עבירה זו שחטא בה. תשובת המשקל: כ[פ]י הנאת עבירה יעשה לעצמו צער. עיקר תשובה: שבא לידו עבירה ומתאוה לעשותה ויכול לעשות ומעצר עצמו לעשות מה שלבו חפץ. כלל גדול אמרו בתשובה: כפי הנאת החטא יש לעשות לאדם תשובה. תשובה חרטה – באותה אשה באותו מקום ותוקף יצר, ואותו עת מצוי שמתחילה היה עושה. ותשובת הגדר – שיוהר שלא לדבר עם אשה שאסורה לו ושלא לראות על אשה...

אחרי שמיון סוגי התשובה ברור לכם, בדקו את הבנתכם: אלו שניים מסוגי התשובה הם למעשה חלופה זה של זה? אלו שניים מסוגי התשובה נמצאים בסתירה מבחינת האוריינטציה הרוחנית- נפשית שלהם?

מי מבין סוגי התשובה הוא עיקר התשובה? למה? התשובה לשאלה זו נמצאת באחד מן העקרונות הידועים של חסידות אשכנז ומנוסחת בראשו של ספר חסידים:

ספר חסידים סעיף ב

הלא יצר הרע טוב לאדם, שאילו לא היה יצר הרע שולט באדם, מה שכר יקבל על הטובה? עתה שיצרו מתגבר עליו וכופפו בעבור הקב"ה [הרי יש לו שכר טוב].... כי טוב שאדם כופף את יצרו ממאה מצות שאין יצרו תקפו ומסיתו ודוחקו עליהם, שהרי אמרו: אין שכר על המצות שיעשו לעתיד לבא, שאין יצר הרע לעתיד לבא. עד שלא יבאו ימי הרעה [על-פי קהלת יב, א], אלו ימי זקנה, והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, אלו ימי המשיח, שאין תשובה. לפיכך טוב לעשות אותן דבר שיצר הרע מתגבר עליו, ומכניע את יצרו עבור הקב"ה, משאר המצות שאין היצר חושש בהן.

מדוע אם כן תשובה הבאה היא העיקר? מהי האידיאולוגיה המובלעת כאן? מהי בדיוק נקודת המחלוקת בין ספר חסידים לרמב"ם [הן בפרשנות 'עיקר התשובה' וסוגיית התלמוד והן ביחס להיררכיית הערכים הכללית]. גישה שלישית שיש בה מיצוע שתי העמדות הקודמות אנו מוצאים אצל הרב קוק.

אורות התשובה / פרק יד - נתיבות תשובה פרטיות / א

א. כשם שצריכים להעלות את המדות והמחשבות הרעות לשרשן, כדי לתקנן ולמתקן, כן צריכים להעלות את המדות והמחשבות הקטנות, אע"פ שהן טובות אבל אינן במעלה גדולה ומאירה, למקור שרשן, ולהאירן באור של גדולה. וכשם שמועילים לעולם כולו בעלית המדות והמחשבות הנפולות, כך ויותר מועילים ומטיבים לעולם ע"י העלאתן של המדות והמחשבות הקטנות כשעולות לאורה גדולה. ומדה זו של העלאת דברים קטנים לגדלות אינה פוסקת בכל עת ובכל שעה, והיא התשובה הנמורה שצדיקים גמורים באים על ידה להיות עולים במעלות בעלי תשובה.

איך צדיק גמור יכול להיות בעל תשובה גמורה?
 מה מאפשר לגישת הרב קוק להיות תוססת כגישת ספר חסידים וליגוע בהכרה העליונה כבגישת הרמב"ם?
 מה המכנה המשותף בין גישת הרמב"ם וספר חסידים שבו הם נבדלים מגישת הרב קוק?
 עמדתו של הרב קוק פותחת פתחי יצירה רחבים מאוד:

מוסר אביך / פרק ב- סדור כחות הנפש בדרכי עבודת ד' / ב. בכל דרכיך דעהו בכל דרכיך דעהו, צריך לבקש את הקב"ה בתוך הדרכים שהוא מתנהג בהם. כשהוא עוסק בתפלה אז יבקש את הקב"ה בהבנת עניני תפלתו וכונה רצוי באמונת הלב באותם הענינים של תפלתו, ולא יבקש את הידיעה בשעה ההיא בענינים אחרים. כי כיון שהוא עוסק בעבודה זו הקב"ה כביכול שורה מצדו בזו העבודה דוקא ובה ימצאנה ולא במ"א. וכשהוא עוסק בתורה ידע שימצא את הקב"ה בהיותו מעמיק ומעיין להבין דבר על בריו ולזכור ולשנן היטיב, ובוה הוא יודע אותו ית' בתורתו ולא באופן אחר, כי בשעה זו הוא מתגלה בעבודה זו. וכן בהיותו עסוק בנמ"ח להיטיב לחברו, אז יבקש את הקב"ה רק בהעמקת עצה איך להיטיב לו טובה גדולה הגונה וקימת. וכן בכל הדברים שעושה הרי באמת אין דבר בעולם שאינו לכבודו ית' (*ט), ע"כ כל מה שעושה יהי הכל דברי מצות ורצונו, ויבקש בהם את שמו ית', כשישתדל בכל שכלו וכחותיו לעשות את מה שהוא עושה בתכלית השלמות בכל צדדי השלמות, ונמצא שהוא יודע את השי"ת בכל הדרכים. והב' הוא ב' ה"בתוך", שבעצמותם של הדרכים הוא יודע את הקב"ה. ע"כ הוא פרשה קטנה י, שאין הצווי בה גדלות והרחבה של חכמות ומחשבות, אדרבא צמצום בדבר זה שהוא עסוק לבדו, ומ"מ כל גופי תורה תלויים בה, כי בזה יעשה הכל כשורה ומוזה ימצא כבודו של הקב"ה בתכלית, ורמוזו הז"ל בדבריהם (יא): זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד, והבן.
 מהי ידיעת אלוקים לדעת הרב קוק?
 כמה ידיעות כאלו קיימות?

Comment [2a]: העלאת המידות הינה שיטת מוסר קבלית המבכרת לעדן את המידות ולנתבם לכיוון חיובי, כפי שורשן העליון, מאשר לדכאן.

גשר מפעלים חינוכיים

הקתדרה לערכי היהדות ע"ש בלשנר

האם יכול אדם שאינו דתי לדעת אלוקים – לפי הגדרתו?